BnF Gallica

Đám ma tôi / Hoài Diệp

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

BnF Gallica

Hoài, Diêp. Auteur du texte. Đám ma tôi / Hoài Diêp. 1941.

1/ Les contenus accessibles sur le site Gallica sont pour la plupart des reproductions numériques d'oeuvres tombées dans le domaine public provenant des collections de la BnF. Leur réutilisation s'inscrit dans le cadre de la loi n°78-753 du 17 juillet 1978 :
- La réutilisation non commerciale de ces contenus ou dans le cadre d'une publication académique ou scientifique est libre et gratuite dans le respect de la législation en vigueur et notamment du maintien de la mention de source des contenus telle que précisée ci-après : « Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France » ou « Source gallica.bnf.fr / BnF ».
- La réutilisation commerciale de ces contenus est payante et fait l'objet d'une licence. Est entendue par réutilisation commerciale la revente de contenus sous forme de produits élaborés ou de fourniture de service ou toute autre réutilisation des contenus générant directement des revenus : publication vendue (à l'exception des ouvrages académiques ou scientifiques), une exposition, une production audiovisuelle, un service ou un produit payant, un support à vocation promotionnelle etc.

CLIQUER ICI POUR ACCÉDER AUX TARIFS ET À LA LICENCE

2/ Les contenus de Gallica sont la propriété de la BnF au sens de l'article L.2112-1 du code général de la propriété des personnes publiques.

3/ Quelques contenus sont soumis à un régime de réutilisation particulier. Il s'agit :

- des reproductions de documents protégés par un droit d'auteur appartenant à un tiers. Ces documents ne peuvent être réutilisés, sauf dans le cadre de la copie privée, sans l'autorisation préalable du titulaire des droits.
- des reproductions de documents conservés dans les bibliothèques ou autres institutions partenaires. Ceux-ci sont signalés par la mention Source gallica.BnF.fr / Bibliothèque municipale de ... (ou autre partenaire). L'utilisateur est invité à s'informer auprès de ces bibliothèques de leurs conditions de réutilisation.

4/ Gallica constitue une base de données, dont la BnF est le producteur, protégée au sens des articles L341-1 et suivants du code de la propriété intellectuelle.

5/ Les présentes conditions d'utilisation des contenus de Gallica sont régies par la loi française. En cas de réutilisation prévue dans un autre pays, il appartient à chaque utilisateur de vérifier la conformité de son projet avec le droit de ce pays.

6/ L'utilisateur s'engage à respecter les présentes conditions d'utilisation ainsi que la législation en vigueur, notamment en matière de propriété intellectuelle. En cas de non respect de ces dispositions, il est notamment passible d'une amende prévue par la loi du 17 juillet 1978.

7/ Pour obtenir un document de Gallica en haute définition, contacter
utilisation.commerciale@bnf.fr.

Dépôt légal
C. 2000 ex.
Janv. 41
16° Indoch 906
DEPOT LEGAL
INDOCHINE
N° 24436

MA TÔI

HOÀI ĐIỆP

TÂN VIỆT

906

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Thư từ mua sách và
ngân phiếu nhớ gửi về

LÊ - VĂN - VĂNG
49—RUE TAKOU
HANOI

HOÀI ĐIỆP

DEPOT LEGAL
INDOCHINE
N° 26435

đám ma tôi

Tân-Việt

16° Indoch.
906

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE
R.F.
IMPRIMÉS

Tôi xin lỗi...

Tôi tưởng ra cái Đám Ma tôi nầy để mỉm cười một vài phút, cảm động một vài giờ...

Có những ý nghĩ không nên nói ra nhưng tôi cứ nói, tấm lòng trẻ thơ của tôi không thể là một tấm lòng kín đáo.

...Có duyên giao-kết với người, tôi đã chẳng chết ngay từ khi lọt lòng mẹ ; sẵn sàng làm một người đời, tôi cũng sẵn sàng chịu vui, chịu sống, chịu tìm lòng của mọi người, chịu để lòng người đi đến tìm tôi, thế rồi khi khóc khi cười, đến nay đã trải mười mấy năm giời đằng đẵng...

Tôi xin tin đời, tôi xin yêu đời, và lại tin cả rằng đời cũng yêu tôi, lẽ nào lại dám nói

lời chua chát để mang tiếng là đứa con bạc bẽo, đang còn thơ ngây mà đã hư rồi! Mất tôi thì đời khóc, đời thương, lẽ nào còn dám hoài nghi tấm lòng mẹ quý! Nhưng nay tôi làm người chết, tôi đứng ra ngoài cuộc đời thành người khách-quan ngay thẳng, lúc nào cần phải mỉm cười tôi xin mỉm cười thành thực, lúc nào cần hiểu rõ lòng của nhau tôi sẽ đi sang câu chuyện cảm tình.

Nụ cười của thằng con trẻ giữa một đám ma không có ý xấu gì đâu, xin cũng đừng ai trách nhé!

Tôi xin lỗi mẹ tôi, xin lỗi anh tôi, xin lỗi chị tôi... tôi xin lỗi cả cuộc đời của tôi, dù người hờ hững, dù người không tình thiết tha không phải là tôi, mà cũng không phải là ai ai hết.

Novembre 1940

HOÀI ĐIỆP

Đám Ma Tôi

MỘT hoàng hôn kia . . .

Tôi nằm im trên giường, hai tay buông xuôi, mắt nhắm nghiền, ngực không còn thoi thóp.

Chao ôi! Tôi không ngủ đâu! Vì nếu ngủ thì người con trai mười bẩy tuổi là tôi đã mơ từ giấc mơ nầy sang giấc mơ khác, vội vàng vui nốt, vội vàng yêu thêm để còn trở lại với đời, không biết ngay từ bây giờ hay chốc nữa. Đằng nầy tôi đã mặc cho đời chậm chạp lê từng bước nặng trong một chiều nắng vàng lẫn bụi, tôi mỉm cười vĩnh-viễn nhìn đời bằng đôi mắt nhắm, vĩnh-

viễn đi vào giấc mộng, thong thả mà đi, bởi vì giấc mộng ấy dài, dài những hàng ngàn mùa thu... Than ôi! Nghĩa là tôi đã chết!

Tôi đã chết rồi! Ồ! Có chi lạ!

Lạ nhất chỉ là những người cứ nhất định sống mãi không chịu chết mà thôi!

Tôi chết rồi đây: Cặp mắt tôi nhắm, cái miệng tôi mỉm nụ cười vu vơ... Hôm nay tôi sẽ không đi dạo trên con đường với tấm lòng hôm xưa, và ngày mai tôi sẽ không ngồi hiu-quạnh với tấm lòng hôm nay. Tôi không cười ra tiếng, không nói ra lời, không còn hồi hộp bằng trái tim, cảm động rung rung bằng khóe mắt; đôi bàn tay tôi không còn để nắm chặt lấy những bàn tay ai thân mến!

Tôi chết đi thản-nhiên quá bởi vì chỉ làm cái việc dĩ-nhiên của Người: đã sống rồi thì phải chết.

Chết đi trong một buổi chiều còn trẻ, người con trai mười bảy tuổi là tôi sẽ không bao giờ sợ chết như những người

khôn ngoan lại đi sống hàng mấy chục năm giời.

Ngày xưa, đoán hậu-vận cho tôi, một người thầy tướng mắt không mù đã mở mắt thực to — chắc là để trông vào cái tương-lai mờ mịt của tôi đấy — và nói rằng đời tôi về sau là một đời sung sướng: về sau tôi sẽ làm được quan to, lấy được vợ đẹp và đắc thọ đúng tám mươi năm.

Làm quan to hay lấy vợ đẹp chắc khổ cũng chẳng nhiều đâu, nhưng sống một mạch những tám mươi năm mà cho là sướng thì lão thầy tướng kia nhầm: Sống tám mươi năm, yêu độ tám mươi người thờ ơ... gặp độ hơn tám nghìn điều khó chịu... trời ơi! trời ơi! tôi chưa nói thêm đến truyện vợ đẹp, quan to mà đã cảm trước tám mươi năm giời ngục thất!

May sao tôi chết đi một buổi chiều kia, giữa khi còn là đứa trẻ ngây thơ mới e dè nhìn vào cuộc đời như nhìn những vàng, những bạc, những lụa the, ngà ngọc qua

tấm kính một tủ hàng. Đời còn đang là người mẹ hiền thân yêu, đời còn đang là người tình nhân ve vuốt, đời còn hứa những mùa xuân và những mùa thu... cho nên lòng ai bỡ ngỡ phải ly-biệt đời lúc nầy chắc hẳn còn nhiều thiết tha.

Nhưng nào những ai tha thiết cùng đời, ta hãy đi vào giấc mộng chia-phôi ngay từ bây giờ, để cho thấy đời tha thiết cùng ta, kẻo rồi có sống lâu lâu lại trách rằng đời hờ hững...

Tôi đã trông thấy bao nhiêu người chết, tôi đã khóc từng người đi không về, mà chưa tìm ra cho được một vài ý nghĩa của sự ly-trần.

Bây giờ tôi đi dò xét trong một cái « đám ma tôi ».

MỘT buổi chiều ấy, tôi chết, nằm im trên giường, hai tay buông xuôi...

Người mẹ góa của tôi ngồi dưới đất vừa khóc, vừa kể lể. Chị tôi thì nức nở không

ra tiếng, và anh tôi thì ngơ ngác dấu cặp mắt đỏ hoe sau chiếc khăn tay.

Không cần theo một học thuyết nào, hãy cứ tin rằng tôi có một linh-hồn và linh-hồn tôi bất tử. Cho nên lúc ấy « nó » đứng ở đầu giường, thoát ra khỏi cái thân hình nằm kia, hình như lấy làm thú vị lắm. Thấy nhiều nước mắt thế, nó đã sắp ngậm ngùi nhưng còn phân vân...

Tội nghiệp quá ! Có lẽ nó nghĩ đến cái xác yếu ớt ngày xưa còn sống có lần đã đi ở bên những ai ai đông đủ mà vẫn thần thơ như con chim nhỏ trong rừng hoàng-hôn. Có lẽ nó nghĩ đến những giòng lệ đã chẩy vì những ai ai lãnh đạm, những giòng lệ chẩy thấm lòng của cái thân đơn chiếc kia có một người mẹ, có một người cha, có anh, có chị hẳn hoi...

Tội nghiệp quá ! Thôi ! Thôi ! Linh-hồn của tôi ơi ! Nghĩ đến làm gì ? Cứ để cho người ta khóc, cứ để cho người ta thương, miễn là bây giờ mình sung sướng, mà sung sướng dễ dàng biết bao ! Chỉ có việc chết !

Chết hết cả đi, bạn tôi ạ, mà tìm hạnh-phúc ở sự nằm im trên giường, hai tay buông xuôi, ngực không còn thoi thóp, dẫn dị hơn làm quan và lấy vợ đẹp nhiều.

Từ chiều đến tối, khi những cây nến chập chờn soi lên cái mặt nhợt nhạt của tôi thì mẹ tôi bắt đầu nghĩ đến việc mặc vào cho tôi một chiếc áo đẹp, chiếc áo đoạn thâm xưa kia tôi chỉ mang trong ngày tết.

Chiếc áo giở ra còn thơm mùi băng phiến.

Người ta dùng sức mạnh kéo tôi dậy, người ta dang tay tôi ra vì tôi bướng lắm cứ nằm cứng thẳng không chịu mềm đi chút nào. Mặc được cho tôi cái áo đẹp rồi, người ta lại trịnh trọng... đặt tôi nằm xuống. Chà ! Thế mà không sợ áo mới nó nhầu !

Tiếc thay ! cái anh chàng ăn mặc chỉnh tề như kia lại không thể đi chơi, không thể phô trương gì được ! Những cái xác phủ bằng áo đẹp phần nhiều lại chỉ là những xác không hồn, hay chỉ có độ in ít linh-hồn ngẩn ngơ.

Trên chiếc tủ con bên đầu giường có một lư trầm, khói xanh bay lên nhè nhẹ. Bây giờ, đã yên trí rằng trong nhà có một kẻ chết đi rồi, mọi người bàn tới những việc phải làm xung quanh cái xác mất hồn.

Đã kịp thì giờ để cho một vài ông chú, ông bác hay bà cô bà thím gì đó của tôi đến. Suốt đêm hôm ấy, người ta còn cãi nhau về việc tìm cho tôi chỗ ở cuối cùng. Có lẽ một ông bác với bộ râu oai vệ, với đôi kính trắng thực to, sẽ thắng. Và có lẽ chỉ một bà cô già nhất, gầy gò nhất là không dám đồng ý, lòng riêng lấy làm hậm hực cho thằng cháu chết đi lắm, nên định rằng tới hôm đưa đám sẽ khóc thương nó thực nhiều.

Từ cái việc chọn cho tôi chiếc xe ngựa của một nhà nầy hay của một nhà kia, người ta cũng săn sóc đến ; người ta ân cần nghĩ rằng hẳn tôi không thích nằm dài trong chiếc quan tài của nhà ông A, nên nhất định mua cho tôi hòm săng của nhà ông B. Có lẽ đấy lại là ý muốn thân yêu

của một bà thím từ nãy đến giờ chưa nói gì mà chỉ khóc.

Giấc ngủ của tôi vĩnh-viễn mới hiền hậu làm sao ! Thế mà còn phải có người chăm lo. Cái anh người nhà ngồi cạnh thực là siêng năng, cố nén sự buồn ngủ gật và rung cả mình lên có khi chỉ vì một tiếng lá rơi bên ngoài cửa sổ.

Ngày xưa, khi tôi còn sống và còn nhỏ, đêm đêm ngủ gọn trong lòng người vú em, chỉ cựa mình một ít, khóc hờn vài tiếng bâng quơ, biết đâu lại chẳng có một bàn tay phũ phàng của người vú mất giấc kia bóp lấy cái mũi hay phát vào cái mông ?

Và ngày xưa, đến độ trưởng - thành, những khi tìm quên trong giấc ngủ nặng nề, nào ai kề đến bên tôi, hữu tình đếm hộ vết đau thương trên trán mộng hững hờ ?

SÁNG hôm sau, mặt trời trở dậy, nhưng tôi không thèm dậy nữa : Tôi đi từ chiều hôm qua. Những con chim hót ngoài vườn nó tưởng rằng tôi làm biếng

chứ không biết là tôi chỉ thờ ơ, thờ ơ với buổi Bình-Minh, vì đã đi hết cuộc đời, sang đến Hoàng-Hôn.

Trừ tôi, mọi người đều dậy cùng với mặt trời và sực nhớ rằng có cái xác chết nằm kia cho nên lại khóc ầm lên một hồi.

Sau cuộc tỏ tình thương hợp-lý của gia-đình, đến cuộc thương vay có tổ-chức của người thiên-hạ :

Một vài người bạn của mẹ tôi, của anh tôi, của chị tôi và nhiều nhiều bè bạn của tôi kéo đến viếng thăm, mặt buồn và bước đi cố làm nhè nhẹ.

Người mẹ của tôi vật vã :

— Ối con ơi là con ơi ! Con nỡ bỏ mẹ con đi ! Ối giời cao đất dầy ơi ! Giời cướp mất con tôi !

Nghe mẹ tôi buộc tội ông giời đáng thương, tức thì chị tôi khóc òa lên và anh tôi sùi sụt. Còn bà Cô, bà Thím, ông Chú, ông Bác cũng muốn rỏ nhiều nước mắt đấy, nhưng mà vội gì ! Thằng cháu còn nằm kia, đã chui xuống đất ngay đâu mà sợ, đợi khi hạ

huyệt cũng vừa.

Một người bạn thân của tôi — hắn vẫn nhận như vậy — tiến lại gần giường, mồm lắp bắp nói gì với mẹ tôi rồi khẽ kéo tờ giấy bản phủ mặt tôi ra để thấy một cái mặt tai tái, tóc lật xõa ra sau, vài ba sợi còn rủ xuống trán hay lơ thơ trên mi mắt. Ôi cảm động ! Tờ giấy bản vừa kéo ra thì mọi người như đã âm-mưu từ trước đều òa lên khóc một lượt, cả những người không quen tôi, cả mấy ông Bác, bà Cô gì đó đã quyết để dành lệ thảm.

Có chết đi mới biết rằng người ta yêu nhau !

Mẹ tôi nghẹn ngào phân vua với mọi người :

— Tôi có ngờ đâu nó bỏ tôi nó đi ! Mấy hôm trước nó còn đi chơi, đi bời vui vẻ . . .

Rồi không nói hết câu, mẹ tôi lại khóc nức nở lên :

— Ối con ơi là con ơi ! Các bạn con đến đây đông đủ, sao con chẳng sống mà trông thấy bạn thấy bè ? Con đi đâu để thương để nhớ cho mẹ ? Ối con ơi là con ơi ! Ối

giời ơi ! Tôi làm gì nên tội mà giời nỡ cướp con tôi đi !

Thương hại cho mẹ tôi ! Mẹ tôi không biết rằng nếu tôi còn sống thì chưa chắc đã được trông thấy bạn thấy bè đông đủ cả một lúc như thế này, chỉ trừ ra khi tôi có sáng kiến cưới một cô vợ về để làm một bữa tiệc thực to !

Cái người bạn thân của tôi lúc nãy vẻ mặt buồn một cách thực thà, làm cho những người khác không muốn giả dối thêm chút nào hết, người bạn thực thà của tôi thực thà chắp hai tay ra đằng trước, khẽ nói, chắc là cũng nói thực thà lắm :

— Thưa cụ, con thực không ngờ anh con lại sớm về như thế ! Mới hôm nào...

Rồi nước mắt ròng ròng, nói không ra lời nữa.

Một người khác :

— Thưa cụ, anh con có trối trăng gì trước khi mất không ạ ?

Cái người khác nầy hình như đã cho tôi vay mấy đồng bạc gì đó mà tôi chưa giả được, vừa đem cả nợ xuống âm-phủ rồi.

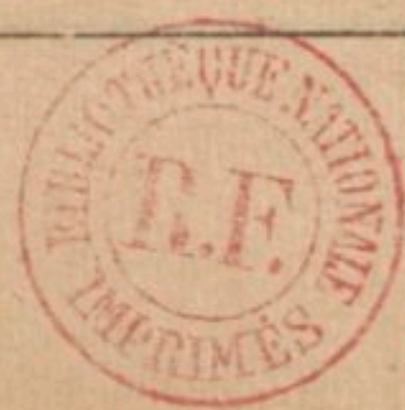

Lại một người khác :

— Thưa cụ, từ hôm anh con đau tới nay con có lại thăm tới ba bốn lần, hôm qua anh con cũng hơi tỉnh, ngờ đâu đến chiều đã thế...

Một người khác nữa, không thân với tôi nhiều, vì anh ta thích đọc những loại tiểu-thuyết có đủ trung, hiếu, tiết, nghĩa, dạy đủ các lẽ làm người, người bạn ấy nói với mẹ tôi rằng :

— Thôi, thưa cụ, chẳng qua là cái mệnh giời, cụ cũng chẳng nên thương cảm quá rồi nhỡ hao tổn đến tinh thần...

Người nào cũng tìm được câu để nói, nhưng người nào giỏi thì tìm được thêm nguồn sầu để khóc, và khóc với đủ tự do cá-nhân.

Người ta ra về dần dần. Và người bạn nầy về lại có người bạn khác đến. Người nào cũng lật tờ giấy bản lên trông cái mặt mọi khi đã trông đến mấy trăm lần rồi hay chưa kịp trông kỹ, người nào cũng rưng rưng

mắt lệ, người nào cũng có được cái vẻ ngậm ngùi đáng khen.

Trời ơi là cảm động! Có chết đi người ta mới xem đi xem lại cái mặt mà mọi khi có xem cũng chỉ là để đếm những nốt ruồi, hay để kêu rằng mắt bên phải bé hơn mắt bên trái, lỗ mũi bên trái hơi to hơn lỗ mũi bên phải, hay môi dưới dầy hơn môi trên, hay tóc để hơi dài... Bây giờ thì không! Người ta trông cái mặt đó một cách kính cẩn lạ nhường, với bao nhiêu là thảm sầu cần có. Thành ra cái mặt tái của anh chàng vô vị kia — vì đã chết rồi — cái mặt vô nghĩa lý ấy có vẻ là mặt một ông thánh mà người ta tôn sùng.

— Chết đi, bạn ạ, chết đi để được hưởng những thú vị quái lạ như vậy.

SUỐT ngày hôm ấy, một mình tôi làm cho bao nhiêu người bận rộn. Có người đi mua quan-tài, có người đi thuê xe ngựa, thuê kèn, thuê trống, lo đủ các đồ nhà

đám — nào tôi còn biết những gì gì nữa : lần nầy mới chết là một !

Người ta đi ra bốn phía, tấp-nập, vội vàng. sai khiến bởi một cái xác bỏ đi.

Ở nhà có người thổi xôi, có người giết gà, và gà bị cắt tiết kêu lên những tiếng não nùng.

Bà cô chạy từ dưới bếp lên trên nhà, bà thím từ trên nhà chạy xuống bếp, ông bác thì hết đem điếu thuốc lào từ sập ra ghế tràng-kỷ lại khiêng điếu thuốc lào từ ghế tràng-kỷ vào sập.

Ở một góc nhà, chị tôi xé mấy vuông khăn trắng...

Chỉ có một minh tôi, một mình tôi chết mà ngần ấy người xôn xao, nên tôi triết-lý vu vơ rằng : Thì ra cũng có cái chết nầy và cái chết khác, nếu không sao lại có khi hàng vạn con người chết chôn một lúc mà chẳng lôi theo được một mạng con gà ?

Từ sáng đến trưa, từ trưa đến chiều, rồi lại từ chiều đến tối, tôi sẽ nằm mãi thế này chờ những sự gì phi-thường xẩy đến.

Sự phi thường trước nhất là về buổi trưa có mấy người mặc áo the, thắt lưng đỏ đến thổi vào cái tai lơ đãng của tôi những bài kèn Xuân nữ như tiếng khóc của tất cả những người chết ngày xưa. Cuộc mua vui nầy không làm được cho tôi vui lòng nhưng cũng chẳng làm tôi phát cáu. Cái tôi nằm kia bởi vì không ưa hoạt-động cho nên nhẫn-nại vô cùng.

Sang chiều, người ta bỏ tôi vào một chiếc quan tài trông cũng đẹp mắt : mầu vàng óng ánh trên mầu son đỏ. Đấy là công của cái bà thím nào đã vận động : đáng nhẽ tôi sẽ bị nằm trong một chiếc quan tài bằng gỗ mộc kia.

Ồ ! Chiếc quan tài của tôi ! tôi phải nói đến nó nhiều mới được ! Khi xưa nao nức, có những giòng máu trẻ trai thì tôi nằm đây, nằm đó, nhưng không bao giờ chịu nằm yên chỗ nơi nào, dù chỉ là yên trong một mùa thu ngắn ngủi.

Có những đêm ở trong màn, gối mộng bâng khuâng...

Có những đêm ở ngoài trời, đêm dài, thấy những sao băng...

Ở đâu là nơi cho tôi yên giấc vài đêm? Ở đâu chào đón thiết tha, dù đời chỉ làm quán trọ?

Tôi đi từ cửa nhà nầy sang cửa nhà kia, tấm lòng tha thiết gửi về những chốn đâu đâu, nên chẳng xin ai mở cửa đón vào, cũng không xin mướn một phòng nho nhỏ đủ ấm tình thương. Tôi không có sẵn nơi đến, nơi về nên không có gì gọi là di-sản, không có gì là của tôi nên tôi không là của ai hết thảy. Tôi không muốn xin bởi vì cũng chẳng ai cho.

Nay tôi chết đi, người ta cho tôi chỗ nằm, chỗ ở, tuy tôi chẳng xin, chẳng cầu ; rời bỏ sự sống, tôi đã dơ cả đôi bàn tay trắng nhận lấy vật tặng của đời làm của riêng mình vĩnh-viễn. Chiếc quan tài kia sơn đỏ, thếp vàng, một đầu khắc chữ thọ, như thế đã là đẹp lắm, nhưng sao người ta không vẽ hẳn vào những ngựa, những voi, sơn hẳn thành màu ngũ sắc? Được một công trình mỹ-thuật, dù không thuần-túy cho lắm, tôi là

người chết, tôi dễ vui lòng.

Nếu người ta nghĩ như tôi, biết đâu chẳng có những chiếc quan tài trên nắp vẽ cả một bức tranh sơn diễn tích Anh Hùng Tương Ngộ, hay có cái hình một trái tim thương bị mũi tên nhọn xuyên ngang làm rỏ đúng ba giọt máu ?

Đêm hôm nay cũng như đêm hôm qua, giấc ngủ của tôi say mãi ; tôi đi vào đêm bình tĩnh, thực không còn muốn trông thấy ánh sáng quen quen một ngày hôm sau nữa, chẳng phải vì đã được nằm ấm áp giữa mấy bức tường gỗ đâu !

Có duyên giao-kết với người, tôi đã chẳng chết ngay từ khi mới lọt lòng mẹ ; sẵn sàng làm một người đời, tôi cũng sẵn sàng chịu vui, chịu sống, chịu tìm lòng của mọi người, chịu để mọi người tìm đến lòng tôi, thế rồi khi khóc, khi cười, đến nay đã trải mười mấy năm giời đằng đẵng. Tôi bước ra đi một hoàng-hôn ấy, lòng không thương tiếc

cũng không ngậm ngùi, và cũng chưa mỏi bước gì mà bảo vì ngại nỗi buồn lữ-thứ với lại cô-đơn đường trường. Không ! Không ! Tôi bước ra đi giữa tuổi thơm hoa là còn muốn được mang theo về nơi thanh-vắng một ít phấn hương của cõi đời nầy.

Tôi trở lại làm đứa trẻ thơ, cả ngày chạy theo con bướm nhung xanh, đi ngắt cành hoa, cành lá... buổi chiều tôi trở về nhà, nghĩ lại cuộc vui... dưới ánh ngọn đèn tôi ngồi tôi nghỉ. Người mẹ, người cha nói chuyện, mà lời xa vắng đâu đâu ! Đứa bé lim dim đôi mắt, trông một lần nữa cái miệng hiền từ của ai, cảm thấy mong manh một bàn tay mát đặt trên mái tóc còn xanh, thế rồi nó ngủ. Nó ngủ và nó nằm mơ... Nó mơ thấy những nàng tiên áo trắng, thấy những bông hồng cánh tơ... Nó mơ thấy tấm lòng thơ của nó làm con bướm trắng bay đi, bay đi làm gió mùa thu, làm con chim biếc, làm con chim vàng...

Mười bảy năm trời của tôi thu vào một ngày đẹp nắng. Sau mười bảy năm hiền hậu,

cái buổi hoàng-hôn cuối cùng dưới ngọn đèn nào tịch mịch vẫn còn để lại trước cặp mắt nhắm nửa vời của tôi cuộc đời thấp thoáng đương qua, thấp thoáng bóng ngày hấp hối trong một bức ảnh hoa sương. Sau một đoạn đường che bóng cây êm, bây giờ bằng lòng mọi người lắm và lại bằng lòng mình hơn, tôi mới đi tìm giấc mộng ban chiều thì mới dám mong giấc mộng sẽ còn nở được ra hoa. Tôi không như những người ta, bởi vì thấy mỏi bước chân, bởi vì sắp ngã linh-hồn mang tội, bởi vì đã khổ thương nhiều mà lại chóng hết tin yêu mới vội đi vào cuộc mê giải-thoát, và than ôi! chỉ gặp những mê hãi hùng!

Tôi xin tin đời, tôi xin yêu đời, và tin cả rằng đời cũng yêu tôi, lẽ nào lại dám nói lời chua chát để mang tiếng là đứa con bạc bẽo, đang còn thơ ngây mà đã hư rồi! Mất tôi thì đời khóc, đời thương, lẽ nào còn dám hoài nghi tấm lòng mẹ quý! Nhưng mà nay tôi đã chết, tôi đứng ra ngoài cuộc đời làm người khách-quan ngay thẳng, lúc nào cần phải mỉm cười tôi xin mỉm cười

thành thực, lúc nào cần hiểu rõ lòng của nhau tôi sẽ đi sang câu chuyện cảm tình...

Nụ cười của thằng con trẻ giữa một đám ma không có ý xấu gì đâu, xin cũng đừng ai trách nhé !

ĐÁM ma tôi cử vào một ngày chủ nhật. Như thế thì vui, vì chọn đám ma vào ngày chủ nhật hẳn có đông người viếng đưa.

Nếu tôi chết ở bên trời, cách những lòng thương từng dãy núi bay mỏi cánh chim hay cách từng đò sông trở ngại để đến nỗi khó trao đổi tình thì thôi ! thôi ! đừng mong một ngày chủ nhật có những người cầm khăn che miệng đi đưa ! Và nếu đám lại đưa vào một buổi ngày không được nghỉ, thì ai nghỉ việc, mà ai nghỉ sống để buồn với người chết mấy giờ đìu hiu ?

Cái may của tôi cũng làm nên sự không may cho người khác đấy : Phải đi đưa đám vào ngày chủ nhật ! Mà ngày chủ nhật lại

cũng là ngày ngựa xe để cho áo quần được dịp phất phơ! Ngày chủ nhật có thể để cho người ta đi đánh tổ-tôm, hay đi thăm hỏi một vài người bạn sống mà người ta muốn vay tiền: một chủ nhật về mùa đông nầy, người ta có thể cuộn tròn chăn ấm, nằm ngâm câu truyện cổ-kim để kết-luận rằng đời sống được...

Buổi sáng mới ửng má hồng một ít. Trời cao, mây xanh xanh biếc, có vài sợi trắng đặt ngang, mỏng manh như làn tơ lụa; một buổi sáng đẹp, một buổi sáng tươi, nhưng trong buổi sáng đó người ta đưa đám một kẻ qua đời nên về sau người ta quen gọi nó là «một ngày trời sầu đất thảm». Trên cả cái chết, có người cũng còn làm được một bài thơ phong nhã đượm buồn.

Chiếc quan-tài của tôi được khiêng từ trong nhà ra ngoài đường, giữa những tiếng khóc, giữa những tiếng kèn nghe chừng thảm thiết quá lắm.

Một tràng pháo bỗng nổ ầm lên, tưởng như cái xác chết trong hòm gỗ kín cũng phải giật mình, và cố nhiên là khó chịu.

Chị tôi khóc, anh tôi khóc, mẹ tôi ở trong nhà gào ra ngoài đường. Lại một lần nữa ông Giời vô tội bị trách móc, cũng vì tôi cả !

Trước cửa nhà, người đứng, người đi...

Đủ mặt bạn hữu tôi và bạn hữu những người không phải tôi. Chẳng mấy lúc được bạn bè đến chơi đông đủ như vậy.

Khi xưa, những ai xa lánh người con trai dễ cảm, cái người con trai hay nói, hay cười, tìm tơ duyên lòng thiên-hạ xin kết vào mình, khi xưa, những ai hờ hững với mảnh linh-hồn đầm ấm của tôi thì nay trở lại ân cần với một cái gì không có nghĩa. Một chiếc bàn hay một hòn đá lạnh lùng cũng chỉ như xác thịt tôi bây giờ.

Khi tôi quay lưng trở lại, mắt nhắm không cần nhìn những cánh tay chào đón, thì người ta nghĩ nên tìm đến mong tỏ một chút cảm tình phóng đại.

Chắc rằng thế nào cũng có một người quen tôi nói chuyện với một người không quen tôi và nói về tôi đã chết. Người quen biết tôi bảo rằng :

— Hoài chết rồi đấy !

Chắc người không quen tôi sẽ lơ đãng hỏi, trong khi nhìn một con nhện giăng tơ trên tường :

— Hoài là ai thế ?

Người kia tả rõ hình ảnh tôi bằng lối văn tả chân :

— Hoài là cái anh chàng có một nốt ruồi ở trán và một nốt ruồi ở gần lông mày, còn cái nốt ruồi ở gần lông mi thì trông không rõ mấy...

Thế là đủ cho người không biết tôi sực nhớ ra rằng hắn với tôi đã bắt tay nhau một hay hai lần gì đó, và liền gật gật cái đầu đa cảm :

Ừ ! Ừ ! Mình phải đi đưa đám Hoài một tí mới được.

Cái người dễ thương vay này hôm nay không có việc gì làm mà lại vừa đóng được một đôi giầy mới. Còn con nhện trên tường

vừa làm cho hắn ngáp.

Người ta bận lòng vì tôi lắm.

Tôi sống đã từ bao giờ và chết đi lúc nào thực chính tôi, tôi cũng không hay, nhưng mọi người hình như không thể thản nhiên với cái chết của tôi được. Sống ở bên người,người ta quên hẳn tôi đi, bây giờ tôi chết, họ mới biết rằng có một con người đã sống!

Một ngày tôi đi qua cửa người ta đến năm, bảy lần, nào ai để ý! Bây giờ người ta bâng khuâng vô lý vì cái bàn chân không biết to hay nhỏ, dài hay ngắn kia, cái bàn chân đã bước cùng với họ trên con đường bụi bậm.

Ở giữa người ta, tôi bị bỏ mặc âm thầm lúc sống, nhưng muốn chết âm thầm thì chẳng được. Cái xác hèn mọn kia, tuy đã bỏ vào quan-tài đậy nắp, vẫn còn được chú ý tới đặc biệt. Có người đứng xem chưa biết mặt tôi bao giờ cũng tìm được một dáng điệu buồn chính thức để nói:

— Rõ tội nghiệp ! Cậu ta trông khôi ngô thế mà bỗng dưng lăn đùng ra chết.

Một bà tự nhiên lại có những tư-tưởng về hạnh-phúc của loài người nên bĩu cái môi cực dài :

Ôi giào ! Có nhà vô phúc thì mẹ mới chôn con. Chẳng qua nhà ấy có nợ tiền kiếp thì nó mới vào nó báo !

Một bà khác thiên về những thuyết siêu-hình học :

– Hừm ! Chết trẻ khỏe ma... Ngữ ấy thì cứ gọi là ra phết chứ không chơi !

Rồi vừa gạt cái bã trầu, bà vừa ghé mồm vào tai một bà bạn, trợn hai con mắt lên một cách đáng sợ lắm :

— Như con ông Phán X ấy mà ! Đấy hôm nọ nó về nhập đồng mà nó nói vanh vách, nó bảo bây giờ nó đi hầu quan Hoàng Bơ..

Một ông làm người thành thạo :

— Chết vì sốt rét thương hàn đấy : nóng quá bẩy mươi độ rưỡi...

Một ông khác :

— Không ! Có phải vì sốt hay thương hàn

đâu, nghe như ngộ cảm thì đúng hơn.

Lại một ông khác :

— Ngộ cảm gì ! Ốm đã mấy hôm rồi kia mà ! Hình như cậu ta mắc bệnh đau tim từ lâu.

Nhưng một ông khác đã đánh đổ ngay thuyết ấy bằng cách nghiêm nét mặt lại, giọng thì thầm như muốn tâm-sự một điều bí-mật :

— Tôi biết ! Có sốt siếc, cảm kiếc, tim tiếc gì đâu ! Cậu ta uống nhiều thuốc ngủ quá rồi ngủ liền đi mãi mãi... Ý chừng tự-tử hẳn ?

Rồi ông không nghiêm trang nữa, thích trí cười khanh khách. Đích thị ông cho câu nói vừa rồi của ông là có duyên.

Nhưng trong câu chuyện bàn tán, các bà từ ba mươi đến bốn mươi tuổi vẫn là những người nhiều ý - kiến hơn cả, mà toàn là ý-kiến hay.

Điều không vui lòng nhất cho một bà có chiếc đuôi gà dài lượt thượt là chỉ vì cái quan tài đã sơn đỏ đẹp như thế rồi mà lúc đặt lên xe ngựa người ta lại còn đem một tấm vải

đen ngòm ngòm phủ lên trên. Còn một b à cái bụng to to không biết vì đã mặc ba bốn chiếc áo bông hay vì đang có chửa thì cứ lắc mãi đầu chê rằng đám ma nầy không có người chống gậy.

Người ta làm cho tôi nhớ đến xưa kia, cái buổi người cha của tôi ra đi biền biệt, cũng như tôi lại bây giờ ra đi.

Xưa kia, người cha đáng thương của tôi chẳng biết khi sống đã mỉm cười thành thực được bao nhiêu lần, nhưng khán-giả đứng xem tới đoạn thảm sầu lại cứ tấm tắc khen rằng con người nhắm mắt kia sướng, sướng vì đã có hai thằng bé con chống gậy đi đưa, đưa cái xác khô về nơi đất lạnh. Hai thằng bé con ấy là anh tôi và tôi, ở trong tuổi nhỏ nào có hay đâu hai đứa cầm hai cái gậy thì người cha mới thành người có phúc ! Hai đứa ngày ấy còn thơ chỉ cứ biết rằng trong tay có chiếc gậy nhỏ mà xinh thì liền đem ra vườn đập trái cây xanh, và lúc đi theo xe tang thỉnh thoảng lại rình chọc vào chân

người bên cạnh một cái khe khẽ...

CHIẾC xe ngựa bắt đầu chuyển bánh. Giữa bọn người đứng xem lại xôn xao lên những tiếng phê-bình. Hôm nay, nhờ có tôi đi ra nấm mộ chắc là quạnh hiu cho nên cả đến hai con ngựa gầy cũng được người ta nói tới, nói tới cái tai, cái đuôi, cái dáng đi uể oải, cái bước chân nặng nề.

Ồ ! Hai con ngựa hiền từ ! Chúng nó cũng im lặng, chúng nó cũng hiền triết, chúng nó cũng là một hình tượng đặt ra ở giữa đám đông, người ta không trông thấy, nhưng không cần trông thấy người ta. Hai con ngựa ! Chúng nó là bạn đồng hành của tôi lúc nầy. Chúng nó đem tôi đi, tôi bình tĩnh nằm trong quan tài, và trên quan tài xếp đầy nhữug vòng hoa trắng.

Bạn ơi! Bạn có nhã ý tặng tôi những vòng hoa trắng, thực tôi hết sức vui lòng. Tới phút cuối cùng những hoa trắng kia còn làm

đẹp nốt đời tôi, một đời mê hoa đến chết.

... « Để khóc hương hồn bạn Hoài »...

... « Viếng người bạn mến tiếc và thân yêu »..

... « Thành thực tiếc thương Hoài »...

Đấy là lời bạn khóc tôi, và là lời khóc chân thành — ta cần hiểu nhau chỗ nầy mới được.

Bạn đem hoa đến viếng tôi, lại còn ngại rằng ý hoa không tỏ hết tình hay sao? Cho nên bạn tưởng nên viết rõ lòng bằng nét đại-tự lên những tấm băng, quàng ngang vòng hoa làm chứng, không phải cốt để tôi xem, mà là chỉ muốn trình bày một công trình xúc-cảm của lòng... dưới nhiều cặp mắt hay trông, hay nhìn.

Hôm nay tôi buồn, tôi nói cùng bạn một câu thực nhé: chớ thương tôi nhiều, và chớ để cho nhiều người biết rằng tôi được ai thương. Bạn có yêu tôi hãy dành cho tôi một chỗ bên lòng, một chỗ bé nhỏ đơn sơ nhưng mà kín đáo, người ta không biết mà cả tôi cũng không hay, như thế bạn chẳng là bạn của tôi nhưng có tôi là của bạn. Xưa

nay tôi vẫn không là của ai, nhưng cả tôi đây, ai lấy làm vật sở-hữu mà tôi lại từ !

Tôi mong chiều nay hay một chiều mai hay một chiều kia xa nữa, người bạn thương tôi sẽ cô đơn tìm đến viếng mồ tôi, đem theo ít nhiều hoa trắng, và đừng khóc tôi bằng lệ, đừng nói thương tôi bằng lời, vì nước mắt người ta, tiếng nói người ta không phải là riêng của bạn gìn giữ cho tôi ; của bạn cho tôi mà rõ riêng tây chỉ là một chút hương lòng mỏng manh, tôi xin tìm ở linh-hồn của hoa cũng được...

Tôi dễ là người cảm động cho nên tôi dễ hoài nghi. Với bạn là người thân thiết tôi mới nói thực rằng tôi đã hoài nghi, còn với ai ai không biết thì tôi vẫn dấu tấm lòng...

Phải rồi ! Phải rồi ! Tôi là người dễ nghi ngờ ! Tôi trông vào sương, vào khói mơ hồ mà còn thấy gợn tinh vi từng sắc, từng màu, hiền hiện ở đâu những dáng, những hình đậm nét, nào tà áo bướm của giai nhân thường thường phảng phất, nào cặp mắt ai trong vắt nước lưu ly... Tôi trông vào mộng,

vào mơ mà còn thấy được ít nhiều sự thực nên lòng được thể mơ sương hoài hoài...
Huống chi bây giờ tôi lại trông vào sự thực hẳn hoi !

Tôi ước ao một chút thiết tha ở tận sâu trong lòng bạn, cho nên thấy những người nào phúng vòng hoa kết bằng cườm thì tôi nổi giận vô cùng.

Chiếc xe ngựa chuyển bánh đi, đi êm quá chừng, chính là để đi vào trong giấc mộng.

Người mẹ thương tôi, người ta bắt phải ở nhà. Đấy là một tục lệ của loài người trong cái xã-hội chung đụng với tôi nầy, không ai cắt nghĩa tại làm sao lại thế !

À ! À ! Những người sống ! Họ lôi thôi vậy thì họ cũng đừng nên làm gì, đừng làm một việc gì hết, vì ở mỗi một việc làm lại có phụ trương hàng mấy quyển sách luật-lệ, phong-tục, luân-lý, giáo khoa !

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Chiếc xe ngựa chuyển bánh đi. . .

Những người bước theo xe tang cũng im lặng, chỉ thỉnh thoảng nghe thấy một tiếng thổn thức nghẹn ngào của chị tôi hay vài tiếng hắt hơi quý phái.

Người đi đưa đông quá, và ngoan ngoãn quá. Thật chưa bao giờ tôi dẫn dụ được từng ấy người đi theo một cách dễ dàng như vậy.

Đây nầy : Đầu tiên là bốn người bạn cùng nhận là thân nhất đời của tôi, bốn bộ y-phục chải chuốt, bốn cái đầu bóng mượt, bốn cái bàn tay anh nắm lấy bốn cái giây lòng thòng ở bốn góc xe, và cứ nắm thế mà đi, đã không biết mỏi lai hình như lấy làm mãn nguyện lắm.

Vịn vào sau xe và cúi mặt xuống là chị tôi. Nhìn thẳng và không nhìn vào đâu là anh tôi.

Còn những bộ mặt hoặc ngửa lên ý chừng sợ rơi kính trắng, hoặc nghiêng về một bên ra vẻ sầu tư, những cái mồm để nói nho nhỏ những truyện giời, truyện đất hoặc để nhổ bã trầu là của ông chú, ông bác, bà cô, bà thím, bà dì...

Trừ những người bạn « thân nhất đời » kia lại còn nhiều bạn khác cũng thân nhất đời chẳng kém. Họ đi sau cùng, làm những bậc hiền triết ít nói, ít cười, nhưng chắc nghĩ ngợi bao la...

Có người nghĩ đến bữa cơm trưa sắp đợi ở nhà với những món gì ngon ngon...

Có người nghĩ đến đoạn đường xa xôi ra tận nghĩa địa và hơi lấy làm lo ngại cho gót giầy của mình...

Có người nghĩ đến cái nầy, cái nọ, nhưng chắc không tư tưởng nào xây dựng ở trên cái chết của tôi...

Bước chân nầy dẫm lên vết dấu chân khác, cả cái đoàn người đưa ma chỉ là một lũ cái đầu, một lũ cái chân và một cái mình nguyên khối chuyển đi, chắc rằng cũng chung một tấm lòng Người.

Đám ma đi từ ngoại ô vào phố. Có những người qua muốn làm người lịch sự dơ tay chào cái xe tang. Xác chết nằm trong quan tài chắc đang mỉm cười...

Có những chiếc xe hơi đi qua nhưng lần nầy không nhẽ lại đè chết một người chết nên đi chầm chậm lại. Những người đưa đám thấy những chiếc xe hơi đẹp như thế, sang như thế mà phải đi thong thả chỉ vì nể cái đám đông nên cũng có một chút kiêu hãnh ngầm và bắt đầu hiểu sâu xa cái nghĩa đoàn thể của nhiều lòng biết buồn chung !

Đám ma của tôi cứ đi, cứ đi... đi qua một phố nho nhỏ kia. Ở đấy có một căn nhà, căn nhà có gác, trên gác có một cửa sổ xinh xinh trông xuống dưới đường, và trong cửa sổ là người thiếu-nữ tôi yêu...

Cái người con trai dễ cảm là tôi chiều xưa nhiều lần đã đi dưới cửa sổ nầy rồi về làm những bài thơ mỏng mảnh gấp đầy cả trong cuốn sách yêu đương. Người con trai xếp ở bên lòng mối tình có lẽ mới là

thứ nhất và cứ chiều chiều lại đi...

Anh chàng ấy viết những câu thơ nhỏ như thế này :

Em ở lầu cao, trước gió đông,
Tóc em còn xõa, má em hồng...

Và gọi người thiếu-nữ kia là người gái khuê-phòng mắt xanh...

Người con trai mười bảy, mười tám tuổi mới sống, mới yêu nên mới buồn đã vội đi trách cô nàng thờ ơ...

Người thiếu-nữ tôi yêu chiều xưa đã nhiều lần trông thấy tôi dạo trên đường giữa hai hàng cây lá xanh, và cứ mỗi lần gặp tôi ngước mắt nhìn lên lại cho tay ra đóng vào một cánh cửa sổ hững hờ...

Hôm nay cái đám ma của tôi đi qua nhà người con gái tôi yêu. Trong chiếc quan tài có một trái tim dửng dưng...

Có lẽ điệu kèn Xuân-Nữ làm cho người gái nhỏ ấy thích lắm. Vì nàng đã từ trên gác chạy hẳn xuống nhà, đứng ngay trước

cửa nhìn chiếc xe ngựa, nhìn người đi theo.

Vô tình trông vào cái « xe linh-hồn », đôi con mắt tôi vẫn cả tụng là thơ ngây nhìn thấy tấm ảnh của tôi đặt trong. Nàng hơi ngạc nhiên một chút rồi trở lên trên gác ngồi, cũng chẳng cần khép đôi cánh cửa sổ lại làm gì. Sự tình cờ khiến nàng bâng khuâng từ sáng đến tận buổi chiều, trước bữa cơm tối vài phút.

Cũng may người thiếu-nữ diễm tình chưa biết tôi nhiều, nếu không thì ở cái chết nầy đã được thêm một vài trang tiểu-thuyết, có nước mắt, có tiếng thở dài, rồi sau đoạn lâm-ly thế nào cũng có cái đoạn nói về bạc-tình, quên-lãng...

QUA được mấy phố thì những người đi đưa đám dần dần tỉnh-ngộ rằng họ đã đi im lặng và có trật tự một cách lịch sự quá đủ dùng.

Họ cần thấy phải bỏ hết vẻ nghiêm trang lúc đầu để tỏ rằng mình không bảo-thủ.

Và họ nói, và họ cười, họ nói cười cũng

quá sự cần dùng !

Một người bạn tôi vừa đi vừa phô trương lớn cái khoa thẩm mỹ của mình ra bằng cách phê bình từ chiếc mũ đen có ngù bông trắng của người đánh xe ngựa đến một vài chiếc áo tím, áo hồng lẫn trong đám ma. Mấy người khác tư-tưởng bất đồng, và vì người nào cũng ngờ có một ít ít tâm hồn nghệ sĩ ở mình nên tức khắc nêu ngay lên một cuộc bàn luận rất đứng đắn về Nghệ-thuật :

— Cái mũ của người đánh xe đám ma trông giống mũ của ông Toàn Quyền quá.

— Không giống mấy !

— Nầy ! Cái cô áo hồng kia trông được đấy chứ...

— Đánh má hồng đỏ quá... Áo tím khá hơn.

— Xoàng ! Không biết kẻ lông mày.....

Cũng có vài người sực nhớ đến cái việc mình đang làm nghĩa là đang đi đưa đám một người bạn chết. Bất giác mấy người ấy nhớ đến tôi và nhắc đến tôi.

Bây giờ câu truyện quay về người chết, tình bằng-hữu được nói đến với những tiếng nhẹ nhàng.

Bỗng nhiên ai cũng là người biết cảm. Tôi thành một người bạn tốt không hai khi sống, chết đi để thương để tiếc cho lòng người ta.

Một người hăng hái diễn-thuyết về những đức tính của tôi ngày trước, quên hẳn rằng ngày trước nếu có một lần nào gây lộn cùng tôi thì hắn bị ngay tôi gọi bằng tên con vật nọ, vật kia... sang lắm thì chỉ được gọi bằng « đồ tồi » là cùng ; một người sực nhớ ra vài cử chỉ nghĩa hiệp không có của tôi, và làm nhà sử học kể lại rõ ràng, không quên đệm vào những tiếng Ôi và Than Ôi ! Một người nữa khôn ngoan hơn cả thì nhận làm tri-kỷ của tôi, giữ kín trong lòng nhiều chuyện riêng tây không tiện nói. Nhưng khi người ta gạn hỏi thì anh bạn tri-kỷ kín đáo kia ngậm ngùi nhắc lại một hay hai việc con con đã xẩy đến trong cuộc đời tôi khi tôi còn sống. Anh

ta cho biết rằng đã có lần cùng tôi uống hết 5 chai rượu lớn và tôi say quá khiến anh phải cõng tôi từ hàng rượu về nhà.

Thấy câu truyện hình như được mọi người chú ý, anh ta phấn khởi kể thêm rằng chính anh đã khuyên tôi bỏ học để đi đuổi bướm, chính anh đã dậy tôi cái cách trèo tường trường học ra đường, chính anh đã xui tôi cãi nhau với một giáo-sư...

Nếu ai hỏi thêm, anh ta sẽ sẵn lòng nói rõ cho hay từ khi là bạn chí thiết cùng anh, tôi đã đau bụng bao nhiêu lần và đã bao nhiêu lần dẫm phải những miếng vỏ dưa ngoài phố.

Cả ngần ấy người đi đưa cùng được một bữa cảm động thỏa thuê.

Bà cô của tôi thoáng nghe những câu chuyện buồn lập tức khóc lên vài tiếng khô không khốc.

Bà thím đời nào chịu kém, cứ cố day mãi tay vào cặp mắt không chịu đỏ.

May mà ông bác đi gần vội dẹp những

nguồn thương cảm bằng cách tổ chức một cuộc trưng cầu ý kiến quan trọng : bận sau còn nên thuê xe ngựa của cái nhà đã thuê lần này không ? Bánh xe cao-su của họ hơi bé mà vành bánh mạ lại rỉ rồi !

Chẳng biết cuộc tranh luận sẽ đi tới đâu với cái vấn đề to tát ấy, nhưng đã tới chỗ nghỉ đầu tiên. Việc đầu tiên của anh bạn tri-kỷ với tôi là đi tìm một hàng nước nghỉ chân, hút vài điếu thuốc lá. Sau khi mãn nguyện vì đã uống xong một bát nước chè cực nóng, anh ta lại kể cho mọi người biết thêm một truyện về tôi : Anh là người bạn đã biết rõ cả lúc tôi thở hơi cuối cùng.

Anh cho biết rằng tôi chết đi không giối răng được lời nào mà chỉ mỉm cười được một lần chót.

Không giối răng được lời nào ! Trời ơi ! Trời ơi ! Tôi đích là người vô phúc rồi !

Những người nghe nói tôi không giối răng được gì trước khi chết thì cảm thấy thương hại tôi quá, và thương hại tôi thành thực.

Nhưng trời ơi ! Người ta còn muốn cho

tôi nói gì trước cuộc chia ly mà lòng tôi nhẹ? Và lời nói nào nói được lòng tôi nếu cần phải có một lời gồm cả ý nghĩ mười bảy năm của sự sống bắt đầu hắt hiu? Lời nào đủ làm kết luận cho câu chuyện sống trong mười mấy năm?

— Mẹ của con ơi! khi con còn sống, con đã nói nhiều với mẹ từ độ tuổi thơ, nói những câu truyện vu vơ mà mẹ vui lòng tuy không để ý. Và mới năm ngoái, năm kia con lại nói gì với mẹ? lời của đứa con hiểu biết có sang tới lòng cảm-xúc của mẹ nữa đâu!

Chị của tôi! Anh của tôi! Những lòng bạn của tôi ơi! Ta sống chẳng làm mấy kẻ thân nhau vì câu chuyện, nay tôi chết đi, không dám nói thêm một nhời xa xôi, chỉ sợ chúng ta càng thêm xa cách!

Mười mấy năm nay tôi nói cho những ai nghe? Làm gì có ai chịu nghe tôi nói! Cả bốn xung quanh hờ hững như bức tường câm, cũng không được thấy một lời không gian vọng lại.

Tôi nói bằng thơ, bằng những lơi thơ cánh bướm toàn những ý say chan chứa một ngàn mến thương, định gởi sang lòng em tôi bé nhỏ, lòng người con gái yêu quý muôn vàn... nhưng lại đem đọc cho lòng mình nghe. Trước khi chết đi, cái lời hấp hối của tôi, tôi chỉ muốn là một tiếng : Em ơi ! hay là một tiếng nói nhỏ của lòng không cho ai rõ.

Người ta cười tôi nói lời ủy-mỵ ! Người ta chê tôi chỉ biết có một giọng sầu để ca ! Nhưng khổ cho tôi ! Tôi chính là người yếu đuối, có một trái tim chỉ dùng để chất u hoài, nên một lời nói là lời vẩn vơ, một hơi thở chỉ ngấm ngầm niềm nhớ nhung. Người ta không nghe tôi đâu, tôi cũng biết vậy. Người ta không chịu nghe tôi, bao giờ còn chịu hiểu tôi, chịu giả lời tôi, đối đáp với lòng tôi nữa ?

Chiều kia, cái chiều tôi sắp che đậy tâm tình mãi mãi, lại còn dại gì cởi mở hết lòng cho ai?

Một lời giối răng ! Tôi không tha thiết

nói, người còn bận thương hại tôi làm chi ?

Cái gì còn ở cuộc đời sống là của người sống, tôi chết không cần băn khoăn. Chỉ nực cười cho những kẻ sắp bỏ làm người trần gian mà vẫn vướng víu nợ đời : Có chiếc nhà gạch còn nghĩ chia đều cho mấy đứa con, có người vợ lẽ, còn nghĩ trọn đạo làm chồng, có hơn một nghìn tính xấu còn nghĩ tới sự ăn năn... có chiếc hình hài sắp sửa tan vào hư không còn lo xa nghĩ đến nấm mồ ngày mai, nghĩ đến những cái phù du ngắn ngủi...

Người ta không biết, người ta thương hại cho tôi, nhưng tôi biết rõ nên tôi thương hại người ta, và cũng thương hại người ta thành thực.

LÚC nầy đám ma bắt đầu ra khỏi châu thành, bắt đầu đi sang con đường thanh vắng, con đường đi mãi vào chốn quạnh-hiu.

Hai bên đường có cây xanh.

Đằng xa là dáng buồn lả lướt của những cánh đồng lúa non.

Người đi đưa tôi sang chỗ ở bên kia tuy đã trở về ít nhiều nhưng vẫn còn đông. Những người trở về đã nhân lúc đám dừng lại mà lẻn đi như đi trốn vong hồn tôi, hay tự cho rằng đưa tôi quá nửa đoạn đường rồi thì vong hồn tôi cũng không nên đòi thêm nữa.

Thực ra tôi có đòi hỏi gì đâu ! Con đường từ nhà trở ra nghĩa địa cũng hơi dài đấy nhưng nào đã được một phần nho nhỏ của lối tôi đi, mà cả dặm đường tôi theo cũng là một thoáng ở trong cuộc đời muôn thuở. Người đã để tôi bơ vơ nhường ấy — tôi không nói ra để trách ai đâu — người chẳng đi một lối cùng tôi dù trong giây chốc, bây giờ bỏ tôi đơn chiếc, riêng tôi, tôi chẳng quan tâm, sao người lại còn ngần ngại ?

Xin cứ bỏ tôi mà về, người chỉ nghĩ thôi cũng xin nghĩ cho thực thà.

Nhìn xem những người trung thành đưa

tôi đến cùng mới biết toàn là những người đã trót nhận lòng tôi thân thiết. Họ cảm thấy đang làm phận sự một cách oanh-liệt đối với người chết. Ngày sau, giữa đàn con cháu ngẩn ngơ, họ sẽ kể rằng có một lần kia họ đã hy-sinh.

Con đường cây xanh ngắn lại thì cái Nghĩa-Địa hiện ra.

Chao ôi ! Cái Nghĩa-Địa kia chính là nơi ở vĩnh-viễn của những xác chết lạnh lùng ! Ở riêng biệt giữa cánh đồng, xa tiếng ngựa xe thành thị, đây là một nơi tịch mịch, thực tiện cho những linh-hồn đi lại, nếu những linh-hồn còn nhiều quyến luyến với thịt xương.

Người nào bỡ ngỡ thì ghê cái vẻ thản nhiên lạnh lẽo của nơi đông đúc những hạng dân cư yên phận như đây, nhưng rồi ai chẳng có một lần đến xin nhập tịch ? Hai cánh cửa kia mở ra chào đón, ánh mặt trời đang lên cao lấp lánh trên những cây thông cằn cỗi đều vui mừng cho rằng cái ngày một người tới ở là ngày đại hội.

Chiếc xe tang tiến đến cửa Nghĩa-Địa, dừng

lại. Hai con ngựa ngao ngán nhìn một cảnh quen mắt quá rồi.

Chiếc quan tài lại được khiêng từ trên xe xuống ; bát cơm với quả trứng để trên nắp cứ dọa đồ.

Sắp sửa hạ huyệt !

Giữa một đám gò đống ngổn ngang, mấy người phu còn đang đào một cái hố sâu thăm thẳm.

Bỗng đâu một vẻ lạnh thoáng qua, lan tràn trên cảnh tượng nầy, tự nhiên hiện ra thê thảm.

Nếu không còn một bọn đông người vây quanh, tưởng cái xác của tôi biết cảm sẽ vùng dậy chạy trốn đi thực xa, xa hẳn không bao giờ dám trở lại.

Nhưng hơi người dễ làm nên ấm áp, ở đâu có người dễ có sự vui.

Thôi ! Bây giờ tôi sắp nằm xuống cái huyệt buồn kia, cách biệt lòng người biết là bao nhiêu ! Ai muốn khóc tôi thì xin khóc cho nốt đi, và khóc thực nhiều, và khóc thực to !

Quả nhiên người ta không đợi xui dục. Những cặp mắt cứ tự nhiên trào ra lệ và lời nức nở chắc làm xót lòng những kẻ nằm dưới mấy nấm mồ xung quanh.

Hạ-huyệt ! Hạ-huyệt !

Trời ơi ! Người ta nỡ giòng chiếc quan tài ở trong có tôi xuống cái hố kia thực đấy à ? Mảnh linh-hồn của tôi bỗng nhiên trở lại thiết tha với cái xác kia quá ! Linh-hồn của tôi chợt tiếc vô cùng một cái gì ở đời nầy vừa mất, như tiếc một người bạn giao-kết từ lâu. Chẳng gì cũng đã mười mấy năm giời cái xác và tấm linh-hồn đi đôi, cái xác làm nên tội lỗi để cho linh-hồn xót thương ; cái xác hiền từ, chất phác kia thực chỉ là đứa trẻ thơ chẳng biết gì đâu, đã có linh-hồn làm người mẹ khôn ngoan dìu dắt. Thương hại chưa ! Nay hai mẹ con nhà ấy ngậm ngùi...

Chiếc quan tài của tôi đặt ngay ngắn dưới huyệt sâu rồi, tôi bắt đầu được nằm im.

Chà ! Chị tôi vật vã làm sao ? Bà cô, bà thím bà dì đều đắc thắng : có công

để dành nước mắt, bây giờ nước mắt chẩy ra không tiếc rẻ.

Khóc ! Khóc ! Khóc ! Ai cũng khóc ! Nếu không quen những cảnh như thế nầy hơn một trăm lần thì mấy người phu đào huyệt kia cũng khóc, và sẵn xẻng cuốc cầm tay chắc sẽ bổ vào đầu nhau mấy cái cho khỏi phải thương tâm nhiều.

Nhưng họ gần gũi cái chết quá nên còn ham mê sự sống, khi nào lại điên cuồng thế ! Họ nhẫn tâm lấy xẻng cuốc đẩy những hòn đất mềm lên trên chiếc quan tài sơn đỏ thếp vàng đẹp như kia !

Linh-hồn tôi giận mấy anh chàng da mặt đen đủi ấy lắm.

Một vài người bạn của tôi ưa công lý hình như cũng nổi lòng công phẫn và hình như đang nhìn mấy người phu vô tội với cặp mắt oán hờn.

Chúng ta nhầm cả rồi ! Ở đây ai khóc thương được hãy cứ khóc thương, ai thản nhiên được hãy cứ thản nhiên cho nhiều. Hôm nay nếu cả mọi người đằm thắm, có

phải ngày mai tôi chỉ càng thêm đau xót xa ?

Chiếc quan tài bị lấp gần kín hết, chỉ còn hở một mảng đỏ thắm như một trái tim. Ánh nắng loang loáng trên mầu son máu một giây đồng hồ rồi bao nhiêu vẻ « sống » của tử-vật kia không còn nữa ! Đất đen từng lớp phủ lên đất đen !

Những người ngồi xem diễn cái công viêc của sự quên lãng dần dần mênh mông ấy tìm ngay ra được một lối tỏ tình rất lãng mạn : Họ ném một vài hòn đất nhỏ vào trong nấm mộ, tưởng rằng tự tay mình trao cho người chết được một chút gì mến yêu, nhưng lại chính tay chôn rõ sâu thêm những cái gì gợi nhớ. Cũng bởi vô tình, người ta đang làm một việc thực lòng.

Linh-hồn tôi vụt thấy khiếp sợ quá !

Nấm mồ càng đắp to bao nhiêu, cái quên lãng đen tối, cái quên lãng có mực thước, có hình dung càng thêm hãi-hùng !

Công việc quên tôi người ta làm xong rồi, bây giờ chỉ còn làm cho thêm kỹ lưỡng, thêm bền chặt : Mấy người phu ra sức

nện vào nấm mồ xù xù cho đất lèn vào thật chắc. Thôi ! Thế nầy còn lo gì nữa ! Còn lo gì tôi được ai nhớ ! Còn lo gì những kỷ-niệm sống của tôi thoát ra khỏi tấm nhà tù kiên cố là nấm mộ kia để trở về bước đi nhè nhẹ trong những lòng ai !

Mấy nhát vồ nữa, mấy nhát xẻng xén đất cho đều, thế là cái công trình quên lãng xong hẳn, xong một cách rất mỹ-thuật.

Bát cơm, quả trứng đặt ở giữa mồ, cạnh nắm hương đen khói lên nghi ngút. Những thoi vàng rắc lên trên, những vòng hoa trắng đặt vào ôm sát lấy đất mới, âu yếm biết là bao !

Những người sống đứng từ giã tôi một lần trong muôn thủa. Chị tôi khóc, anh tôi khóc, ông chú, ông bác, bà cô, bà thím bà dì và mấy người bạn thân nhất đời của tôi cũng khóc một lần cuối cùng.

Mỗi người bạn lần lượt ra đứng trước mộ vái một cái, làm cho tôi suýt bật cười, chính cái tôi đang nằm sâu dưới đất.

May sao, không có một người bạn thân

nhất đời nào xông ra đọc cho tôi nghe một bài điếu tang thánh thót.

NGƯỜI ta về hết cả rồi, để trơ một cái linh-hồn tôi đứng thẫn thờ trong nghĩa địa.

« Nó » không muốn theo người ta về nốt làm gì, không muốn bỏ cái xác kia đơn chiếc vội. Bao giờ muốn về thăm qua cái tổ hôm xưa nó đã ở trọ chung đôi với tấm thân nặng chĩu sầu, nó sẽ lần theo những thoi vàng người ta rắc suốt trên đường như mảnh tình nào tan tác...

Suốt một buổi trưa, nó ngẩn ngẩn, ngơ ngơ dưới nắng mặt trời ấm áp mùa đông. Nó tiếc bâng khuâng nhiều thứ lắm, nhưng không rõ hẳn nhớ tiếc những gì. Có lẽ nó tiếc cả những người lúc nãy diễn trò hoạt-động, có lẽ nó tiếc theo cả con đường những người ấy trở ra về, về cái châu-thành chắc đang nhộn nhịp... Nó tiếc theo cả một ít lòng ai không có nhưng mà nó tưởng

vẫn còn thầm kín đâu đây.

Thương quá ! Một lá cây rung rung nắng cũng để cho linh-hồn tôi ngậm ngùi ; một đầu ngọn cỏ vương một chút làn hương khói sao mà nhiều nhung nhớ thế ! Nhớ ai ? Có phải nhớ người, hay nhớ lòng người đi mất ?

Nhưng tôi hiểu rồi ! Đấy là những nỗi thương nhớ bắt đầu của những linh - hồn bắt đầu lưu lạc. Linh-hồn của tôi lưu lạc từ nay, lúc nầy còn thẩn thơ bên mảnh hình hài nó đang quyến luyến, nhưng ngày mai, lại thêm ngày mai nữa nó sẽ đi đây, đi đó, ra ngoài đất khách, ra ngoài quan san. . . Rồi mùa đông sau biết đâu nó chẳng trở về nhìn cuộc điêu tàn đời nầy kết liễu ?

Chiều rồi ! Chiều tối bao giờ mà linh-hồn tôi không biết !

Nó bắt đầu đi dạo trong cái nghĩa địa nầy, bắt đầu làm quen với chỗ ở mới của người bạn nó là cái xác nằm dưới đất kia.

Những bóng mênh mang, những thoáng

lạnh lùng chạy qua như cũng có hình. Tất cả sự chết ở đây đều như sống lại, ở đây riêng có một đời xôn xao.

Giờ nầy là giờ của linh hồn...

Lúc này tôi nằm thực bình tĩnh, cái tôi xương thịt! Người láng giềng bên tay phải là một ông lão ngoài bẩy mươi tuổi chết cách đây vài tháng ; người láng giềng bên tay trái là một anh chàng hơn tôi năm sáu tuổi, chết được một tuần lễ rồi. Người bạn về phía trên đầu là một người vô danh. Sau cùng, người bạn ở phía dưới chân là một thiếu-nữ bằng trạc tuổi tôi cũng mới xa đời như tôi... Những tấm mộ chí hay không tấm mộ chí nào đã cho tôi biết vậy, cái tôi linh hồn.

Đấy là những người bạn gần gũi nhất, có thể thân thiết ngay được, nhưng cũng còn những người ở xa một chút biết đâu đã hẳn là những người thờ ơ ?

Có người ở một nấm mồ đơn sơ một ít cỏ vàng phơ phất ;

Có người ở một nấm mồ xây gạch hẳn

hoi, có tường, có mái, có cả lẵng hoa tò điềm, ở trong lại có tấm hình chủ nhân đặt bên trên một bát hương lúc nào cũng tỏa khói xanh ;

Những người phong-lưu thường thường thì đều ở dưới những nấm mồ có giàn bằng nứa đan, có hoa leo vấn vít...

Ở đây cũng chia giai cấp vì cũng là một xã hội có người, tuy là người chết.

Thì ra tôi từ một thế giới rắc rối nầy ra đi, lại đi ngay vào một thế giói rắc rối khác. Nhưng may cái tôi không bao giờ hết khổ sở kia chỉ là cái tôi vô giác. Còn chịu hoài hoài phiền phức chỉ vì cái xác của tôi còn là vật liệu trần-gian, thuộc quyền mấy người đương sống.

Biết được như vậy, cái Linh-hồn tôi hết tha thiết với bạn của nó, người bạn tầm thường, hèn mọn. Nó dửng dưng nhìn cái nghĩa-địa gợi buồn và dửng dưng ra đi, đi đây, đi đó, đi làm một hồn lưu lạc...

Mới đầu nó theo những thoi vàng rắc trở về bên những tình thương còn đang ấm nóng.

Người mẹ của tôi còn khóc suốt một đêm hôm ấy ; người anh, người chị cũng còn buồn suốt một đêm. Ông chú, ông bác, bà cô, bà dì, mấy người họ hàng thân yêu nhận thấy cái vai quan hệ của mình không giúp vui thêm được nhiều nữa thì đã về những nhà riêng, sắm sanh y-phục, mũ mãng khác.

Trong cái phòng của tôi ngày xưa, ở chỗ bàn học, có một bàn thờ nho nhỏ. Ảnh tôi để đấy, tuổi trẻ của tôi vẫn còn phảng phất quanh đây, bây giờ thêm cả linh-hồn của tôi cũng về trong làn hương xạ.

Đêm nay, mấy cây nến cháy hồi hộp, cái lư trầm kia óng ánh sắc đồng.

Bạn ơi ! Đêm nay tôi thực thà cảm động, thực thà thương người mẹ tôi yếu đuối, thương hết người anh, người chị đã buồn.

Tôi đã tự làm xa cách người chị người anh, cả người mẹ thân tình mà hóa ra lãnh đạm, xa cách từ khi tôi sống riêng tây một đời,

nhưng chưa có một hoàng hôn nào tôi ngồi nghĩ để thấy lòng xót xa. Đêm nay, chỉ có đêm nay tôi đã ly-biệt vĩnh-viễn cùng mẹ, cùng anh, cùng chị là tôi thấy buồn, bạn ạ!

Tôi buồn cả khi trông thấy chiếc ghế tôi ngồi, ngọn đèn tôi đọc sách đêm xưa và quyển sách chính tay tôi đã mở...

Có lẽ tôi đi qua đời như một con bướm la đà, tới đâu cũng để rơi rắc phấn vàng của đôi cánh nhung ; tôi là con người phao phí đi đâu cũng vương một ít linh-hồn mà vẫn chẳng hay. Tôi chết đi tuy rằng vẫn giữ nguyên vẹn linh-hồn nhưng sao cho khỏi mến tiếc những nơi đã đặt chút hồn năm xưa ? Nầy đây là những bài thơ tôi chép mà không gửi đi, nầy đây là câu truyện tình thương thương ghi vào nhật-ký, những cây bút viết, những tờ giấy ướp hương thơm, những cái gì trẻ con lắm, đối với người ta thực không nghĩa lý, nhưng với tôi là hết cả, những di-vật ấy mong manh bây giờ xếp vào trong một chiếc hòm. Ngày mai có một con nhện giăng tơ vào mấy cây

bút viết, ngày kia nó lại giăng tơ vào những bài thơ, ngày ngày, đêm đêm — chao ôi ! với sự tan nát ngấm ngầm, còn gì của tôi để lại cho những lòng nào xưa đã cùng tôi gặp gỡ ?

Dù chỉ đi qua cuộc đời thoang thoáng tôi cũng đã dan díu nhiều tơ duyên, xây trên giải cát không bền rất nhiều giấc-mộng đền đài, bây giờ tuy lòng nhẹ mà đi, cũng không khỏi không nặng chĩu buồn.

Linh-hồn tôi đêm nay trở về, để lại xác thịt quạnh hiu ngoài nghĩa địa, trở về tưởng gặp chính mình ngày xưa cho nên mới buồn được một đôi giờ.

Nhưng lẽ nào ở đây thương cảm mãi, linh-hồn của tôi thanh thoát sẽ lại ra đi...

Suốt đêm hôm ấy và cả buổi sáng hôm sau, nó lang thang trên những tầng không khí cao cả, có khi làm một ánh trăng, có khi làm tia nắng ấm.

Sang đến buổi chiều nó ghé lại bên một

vài cửa nhà Người, tình cờ gặp được câu chuyện hay hay...

Trong nhà người bạn thân nhất đời tôi, hôm ấy hình như có cuộc họp nói chuyện vui, đông đúc toàn những bạn thân nhất đời cả.

Một người nói đầu :

— Gớm ! Hôm qua đi đưa đám Hoài về mệt quá !

— Ai bảo đi đến tận nơi ! Cứ như mình đưa có nửa đường lại xong.

— Khốn nhưng mình tưởng còn có gì thú vị kia. Chán quá ! Đợi mãi chẳng thấy ông nào đọc điếu-tang cho...

Tức thì mọi người bàn tán kịch liệt vềi cái việc đọc điếu tang. Họ trách anh B. không chịu thảo một bài văn khóc bạn, thế mà xưa nay B. vẫn nổi tiếng là người xem nhiều tiểu thuyết.

B. xin nhận lỗi nhưng còn bào chữa thêm rằng tại A. không bảo trước lâu lâu cho kịp thời giờ khảo-cứu.

Về cái đám ma của tôi, những người

bạn thân thiết nhất chỉ còn chưa được vui lòng về có mỗi một việc ấy. Có người cứ tấm tức mãi vì chưa đem được tôi ra giới - thiệu trước một công chúng dễ tin để chính thức tuyên-bố rằng tôi là người thực chết rồi, và để có bao nhiêu thông thái đều đem ra hết trong cái công cuộc trình bày. Ở một đám ma của người nầy đã xây bao nhiêu lầu danh vọng cho người khác, bao nhiêu là tấm bia khắc chữ vàng ghi tên một bọn người làm trò múa rối.

Cám ơn ! Cám ơn ! Xin cám ơn lòng tốt của những người đó !

TRONG khi linh-hồn của tôi đi ra viễn-xứ thì cái xác thịt héo khô nằm dài dưới đất lạnh, mòn mỏi đợi chờ.

Tới hôm nay là được ba hôm nó ở đây, bên những mồ con mả lớn.

Buổi sáng hôm nay cũng nắng, cũng ấm như buổi sáng đầu tiên nó mới bỡ ngỡ bước vào miếng đất bình yên.

Hôm nay người nhà tôi đi viếng mộ.

Mẹ tôi cầm một cái cháp có những giấy vàng, thẻ hương; chị tôi, anh tôi đi bên mấy người họ hàng — lại mấy bà thím, bà cô gì đó — Có tên người nhà mang một nắp quả đựng mấy đĩa xôi trắng đính vài cánh hồng đỏ thắm, lại mang theo cả một con ngựa bằng giấy nữa!

Người ta đốt vàng, đốt mã, thắp hương để rồi lại khóc cho nấm mộ kia nghe.

Mỗi lúc gần ugười, cái xác tuy không cảm được nhưng chắc cũng thấy đỡ cô đơn.

Hôm nay nó được người ta tìm đến thương khóc thêm lần thứ hai, nhưng ngày mai thì nó lại nằm một mình, buổi sáng cũng không trông thấy ánh sương, buổi chiều chẳng được nghe tiếng chim kêu bay về tổ...

Cũng may còn có ông già bảy mươi tuổi, có người con trai, có nàng thiếu-nữ, có cái người vô-danh ở ngay bên cạnh, tuy những người nầy ở những nấm mộ bên kia nhưng với nó cũng như cách nghìn sông núi.

Tôi tủi thương cho những ai chết chôn

ở giữa cánh đồng chỉ có một mình mà bao nhiêu trời lạnh lẽo xung quanh!

Tôi biết mỗi một lòng người đã xây được một nấm mồ kín đáo chôn giữ những gì riêng tây, cho nên dù có kề sát bên nhau làm những nấm mồ cỏ xanh ở chung nghĩa - địa cũng chẳng ai thông cảm rõ lòng ai đâu. Nhưng tôi vẫn thiết tha mong được ở giữa nhiều người cách-biệt để tôi có cớ riêng tây, chứ riêng tây với một mình thì tôi không muốn. Chao ôi! tôi sợ vô cùng phải đi ở giữa cuộc đời bát ngát với tấm lòng buồn thiên cổ của mình! Lúc đó thì lại cần phải cởi mở, cần phải bộc lộ bằng tiếng, bằng lời thấm thía đến cả không gian, lúc đó phải làm con người yếu đuối, chỉ thấy có mình, chỉ biết có mình sảng sốt, và còn đâu là những kiêu căng ngấm ngầm trong khi gìn giữ!

Không có người ta, tôi dễ gục đầu khóc cho hết lệ những ngày khổ đau, nhưng có người ta, tôi đã sống được với riêng lòng mình lặng lẽ.

Có người khác tôi mới biết giữ lại « tôi » làm của tôi, nhưng không có người khác thì tôi là của bất cứ một sự ươn hèn nào tới đầu tiên...

Ở giữa cái ông già 70 tuổi, giữa mấy người con trai, con gái và cái người vô-danh nào đó, giữa mấy người im lặng tuy gần nhưng xa, tuy có mà riêng với tôi vẫn hình như không, giữa từng ấy sự bí-mật tối đen, tôi cũng là một sự bí-mật nào sâu thăm thẳm. Khi xưa, ở giữa những sinh-vật cần phải ăn một ngày đúng hai ba bữa cơm, ngủ trưa một giấc thì mới sống nổi, giữa những động vật hình thù giống hệt như mình, tôi giận vì sự giống nhau ở hình dung ấy nên mới có ý tự ngăn mình ra làm một nấm mồ trong cái Nghĩa-Địa đời xôn xao...

Bây giờ tôi nằm ở đây, có riêng một chiếc quan tài sơn đỏ, riêng một cái hố đất sâu, riêng một lòng chết của mình với tâm-sự riêng, cũng chẳng cần tìm sang những mối sầu bên cạnh nữa.

Cái xác chết của tôi nằm dài từ bình-minh nầy sang hoàng-hôn khác, khinh đời không kém gì mấy nhà ẩn-sĩ nổi danh!

Tiết mùa đông năm nay giá lạnh dần dần, ở trong nghĩa-địa đã có con chim nào về kêu gọi những tiếng tha-hương? Cây thông, cây liễu ngày ngày thương cảm nhiều hơn, mấy ngọn cỏ xanh đã thấy ngậm sầu một nửa.

Trên nấm mồ tôi, hoa trắng bắt đầu ủ dột...

Ngày đi...

Ngày đi...

Bây giờ chiều động lạnh ngắt những làn sương bạc.

Hôm qua đã có một trận mưa nhỏ, nhưng ai-hoài suốt cả đêm. Lòng đất sau mà ủy mị! Nỡ cho nước lạnh thấm vào từng mạch thủy-ngân, từng mạch chan hòa như lệ trên chiếc quan-tài; mạch nước cũng giăng như lưới nhện, thầm kín như giòng huyết nào liên-điệp, ngày đêm làm cái công cuộc phôi phai?

Gỗ áo quan buổi mới còn nhiều cương-quyết cho nên nước ngấm ngầm tìm khe

ván hở chầy vào bên trong. Cái xác khô có rùng mình hay không, nào ai được biết ? Quần áo vải ướt đẫm rồi, nước dâng lên ngang vầng trán thẫn thờ. Tôi nằm như vậy, ngày xưa trong cái vô-tình của lòng người sống, ngày nay trong cõi lạnh lùng của đất thờ ơ.

Một vài cây leo lấm tấm điểm hoa, vài ngọn lá non xanh như từng khối ngọc... ấy là mùa xuân trở lại.

Trên nấm mồ tôi nhiều ngọn cỏ tơ đang bắt đầu phơ phất. Những bông hoa trắng ngày xưa đi mất lâu rồi...

Từ ngày tôi đến ở đây, thỉnh thoảng cũng có người lui tới, viếng thăm. Có khi được một bó hoa, có khi được vài nén hương khói biếc. Cũng có khi được mấy tấm lòng viễn phương đến thương những người bên cạnh, thắp hương trên mộ người ta nên cũng sẵn sàng thương hộ cho tôi, cũng chia cho tôi một phần hương ngát, chắc rằng theo phép lịch-sự đã quen.

Cả ngày vẫn có một người làm vườn thơ thẩn, thẩn thơ, đi từ nấm mộ nầy sang nấm mộ kia, hoặc nhổ ngọn cỏ dài hay vun thêm hòn đất.

Một hôm người mẹ của tôi đi với người anh, người chị vào nơi tôi ở, thuê làm trên nấm mồ tôi một chiếc giàn hoa nứa đan. Thế là từ đấy tôi cũng có một cảnh nhà vào bậc trung-lưu, vui cùng gió giăng mát mẻ...

Dạo nầy lâu lắm chưa có ai đến buồn cùng tôi, mà nấm mồ tôi cỏ xanh đã che kín hết! Trên giàn cũng đã nhiều lá, nhiều hoa.

Chao ôi! Linh-hồn của tôi bây giờ đi ở phương nào? Vui làm chi nhiều non nước lạ! Linh-hồn của tôi! Linh-hồn của tôi! Sao không một ngày trở lại thăm tôi đi! khóc tôi đi! Cỏ xanh đã mọc lên trên mồ tôi rồi đấy!

Chao ôi! Linh-hồn của tôi còn nỡ bỏ tôi, còn dám trách gì những ai phai nhạt!

HÔM nay là ngày giỗ đầu của tôi.

À ! Chiều năm xưa, tôi đã ra đi cũng vào chính ngày nầy đây. Tôi nhớ rồi : Ngày hôm ấy mẹ tôi khóc, anh tôi khóc, chị tôi khóc... Tôi thì nằm ở trên giường, mắt nhắm chặt, hai tay buông xuôi, ngực không còn thoi thóp.

Tôi nhớ cả rồi ! Người ta cũng nhớ một ngày người ta đã khóc nhiều như vậy nên sau một năm lại tổ-chức cuộc thương tâm ấy một lần. Cũng ở cái nhà nầy đây, cũng ở cái buồng năm ngoái, cũng vẫn người mẹ, người anh, người chị, ông chú, ông bác, bà cô, bà dì...

Mọi người cũng vẫn là người ngày xưa.

Ông chú, ông bác vẫn còn đôi kính trắng to như ngày năm ngoái. Bà cô, bà dì cũng sắp đáo để nhiều lắm đây.

Ồ ! Trong một cuộc đời thì đã làm gì có những đổi thay ! Ai đã như tôi, năm ngoái năm xưa ở đây, bây giờ nằm ở nấm mồ đằng kia ?

Ngày giỗ đầu của tôi !

Ngay từ sáng, mẹ tôi đã nghĩ nên đem lau lại một lần tấm kính ảnh tôi. Và nhân tiện thì đánh thêm cả những đồ thờ bằng đồng cho bóng.

Chắc rằng từ mấy hôm trước, cái đại-gia-đình của tôi đã họp đại hội-đồng, có ông bác râu ria làm chủ tọa, bàn về ngày giỗ hôm nay. Ông bác giữ trách-nhiệm quan trọng nhưng nhẹ nhàng nhất : Phần ông lo sắm những thứ rượu nào cho ngon bữa cỗ chờ mong. Mấy người trót làm đàn bà thì không được nhàn như vậy, nghĩa là phải mua, phải chọn đồ ăn, đồ nấu.

Người anh của tôi sẽ làm cái việc được mọi người khen ; anh tôi sẽ đi mời người ta đến dự cái ngày buồn thảm sắp tới, mang hết lòng đi mà thương cho hoạt-động để rồi còn ung dung thưởng thức cho sành cách nấu cỗ của chị tôi.

Cuộc họp hội-đồng đại gia-đình chắc không xảy ra điều gì đáng tiếc nên công việc thấy đã làm chu đáo lắm.

Từ tối hôm qua, những vịt, những gà đã

xôn xao đến hết đêm, chắc là cũng họp đại hội-đồng bất thường nói chuyện gẫu về sự tình cờ được gặp mặt nhau đây. Chúng nó không lo lắng gì đến cái ngày mai của chúng nó đâu. Chúng nó ngu si một cách đáng yêu quá !

Sáng hôm nay những đồ đồng, đồ sứ sửng sốt nhìn nhau đổi mới, xong rồi bắt đầu chia vui cùng mấy cây nến đỏ sáng tưng bừng, và cái lư trầm mơ màng cứ tỏa mãi khói xanh xanh... Thực là một lũ đồ vật ngây thơ đang sung sướng tưởng rằng người ta làm cho mình đẹp là nghĩ đến mình nào có biết đâu vì bao nhiêu mối liên-quan của những ý nghĩa mơ hồ về linh-hồn hỗn độn với những tình nào không ai xét rõ, với những cái gì gọi là tập-quán di-truyền, hay với cái gì gọi là kỷ-niệm thiêng liêng... Có những liên-quan rắc rối tơ nầy mới có những xệ-dịch buồn cười kia !

Ngày giỗ đầu của tôi có phải là ngày cho người ta nhớ đến tôi nữa không ?

Mấy mâm cỗ — yếu điểm của ngày giỗ

— đã bày cả lên bàn thờ. Người ta đốt hương để gọi hồn tôi về, nhưng linh-hồn tôi ở đâu ?

Mà đâu chẳng là chỗ ở của linh - hồn !

Quả nhiên tôi đoán không sai : anh tôi làm cái việc đi mời bạn bè nên được người ta khen là lịch-sự lắm.

Một người bạn — vẫn còn là bạn thân nhất đời của tôi — bảo một người bạn khác — chắc chắn cũng thân nhất đời với tôi — bảo rằng :

— Ừ ! Có thế chứ ! Người nhà Hoài cũng biết cách xử-thế đấy.

Và những câu đối đáp cứ như thế nầy :

— Mời mười giờ sáng thì cứ để mười một giờ hãy đến nhé !

— Hôm nay mặc cái áo gì ?

— À ! Không biết cái cô áo tím dạo nọ có đến ăn giỗ Hoài không nhỉ ?

Thế rồi ngày giỗ hôm ấy đi qua như những ngày khác. Người ta nhớ đến những

đâu đâu, bây giờ có muốn cho ai nhớ đến mấy cái nốt ruồi của tôi cũng không còn được nữa.

Ở trong Nghĩa-Địa bao giờ cũng bình yên như một chiều nào xa xôi, ai hay dưới lòng đất lặng là những tang-thương với lại điêu-tàn !

Đã nhiều nấm mồ khác đắp ngổn ngang bên cạnh thêm góp mãi từng câu chuyện biệt-ly.

Lòng người chỉ còn đợi thêm ít nhiều năm tháng để cái Quên-Lãng thêm gần.

Những thớ thịt, làn da của người con trai đầu xanh ngày ấy nay đã bắt đầu tiêu tán thành một một chút nước lạnh trong veo. Mấy khúc sương trắng lờ đờ, một chiếc sọ dừa lơ láo — chao ôi ! hai hố mắt nầy sâu quá hư-vô !

Hai năm, ba năm, hay bốn năm về sau

sau hay bao nhiêu năm chẳng biết, ngày tôi bỏ làm người, chắc rằng cũng có một hôm nắng đẹp.

Một buổi sáng màu phấn hồng, hình như trong một mùa thu... tình cờ trong Nghĩa-Địa nầy có bóng mấy nàng thiếu-nữ và có người thiếu nữ tôi yêu...

Nàng đi với mấy người bạn, dạo chơi lạc bước ra ngoài châu thành và lạc bước vào đây, chứ chẳng phải để thăm viếng ai đâu!

Nàng ôm một bó hoa trắng — dọc đường thấy hoa đẹp mắt thì mua — Nàng nói, nàng cười... mấy người bạn nàng cũng vui như chim sơn ca.

Những con bướm nhỏ vẽ vòng bên những tà áo màu hoa...

Mấy người con gái uyển chuyển đi từ nấm mộ cỏ xanh nầy sang nấm mộ kia.

Lá cỏ non lấm tấm điểm hoa, tim tím, vàng vàng... tà áo đẹp mấy nàng bay nhẹ như giấc mộng nào thoáng qua...

Bỗng người thiếu nữ tôi yêu chiều xưa, yêu say, yêu đắm, « người gái khuê phòng

mắt xanh » để ý tới một nấm mồ. Vì nó điêu tàn nhất.

Nấm mồ ấy không xây gạch, giàn hoa đỗ gục lên trên ; cỏ hoang mọc tràn lấn như sự nhẫn-tâm nào không giới-hạn...

Cái bát để cắm hương vỡ hẳn một miếng như một cuộc tình duyên lỡ làng có vài chân hương đỏ còn sót lại thì hình như tắt đã từ một ngày xa xôi lắm, từ lâu lắm rồi.

Nắng mùa thu ấy đầm ấm như một tấm lòng quen thuộc đã nhiều. Mây bay như từng đoàn bông tuyết trắng. Không khí thơm tho một mùi cỏ mới.

Và nắng rội vàng lên tấm mộ chí nghiêng nghiêng trước nấm mồ kia.

Đìu hiu... Đìu hiu...

Nhưng buổi sáng yêu yêu... và mấy người gái kia còn đẹp quá, không ai dại gì lại đi mà buồn, dù chỉ là buồn một cách quý-phái để có những công trình mỹ cảm đúng thời trang.

Ngần ấy người lại thản nhiên đi, má ửng hồng hồng vì mặt trời đã bắt đầu lên cao.

Cả ngần ấy người, có người thiếu-nữ tôi yêu, đều không để ý đến giòng chữ mờ khắc trên mộ chí.

Giòng chữ ấy đề tên người nằm dưới huyệt đang bị bỏ quên một cách hãi hùng.

Và tên người ấy là :

Hoài - Điệp

Mùa đông năm 1940

—

Mấy giòng cuối

Sau cái đám ma tôi

Lẽ ra phải nói những lời này trước tiên, nhưng tôi không muốn.

Bạn chưa biết tôi, bạn chưa hiểu tôi, nhưng bạn đã ngồi xuống bên cạnh tôi nghe lời tôi nói. Tôi không muốn làm người minh-bạch, trước hết tự giới-thiệu mình rồi sau cho biết đầu đề câu chuyện, tôi không muốn nói rằng : đây là những điều tôi nghĩ, đây là những ý tôi chọn để riêng...

Tôi vẫn còn ở đâu đâu, xa xôi bạn lắm. Lòng của tôi chưa tiện làm quen với những lòng khách lạ, chỉ vì tôi vẫn chờ mong người ta đến kết bạn cùng tôi trước.

Tôi đem một câu chuyện ra nói cùng bạn, cùng bạn chưa quen, mà lại nói ngay những lời huyền-hoặc... Ồ ! Mới đầu có người nóng nẩy lắm đấy. Có người sửng sốt vì những cái vô nghĩa lý của tôi. Nhưng tôi chỉ mỉm cười, tôi còn vô nghĩa lý cho đến cùng để cuối cùng thì bạn hiểu cho tôi. Lòng tôi để bạn đi vào dò thăm — bạn cứ tìm lối mà theo, tôi không hề dẫn đường — bạn đã dạo qua rồi đó, bây giờ thì bạn bỏ tôi mà đi với sự thông-cảm đáng mừng hay với một lòng bất mãn trong sự không hiểu nhau, tôi cũng xin vâng, vì còn biết làm thế nào hơn nữa ? Điều mong mỏi nhất của tôi là được bạn hãy cùng tôi đi hết đoạn đường tình cảm đã, rồi chúng ta có gần nhau nữa hay không, đó là nhờ ở mối duyên nào may mắn.

Kể câu chuyện « đám ma tôi » tôi không làm người sống để nói đến cái chết, mà chỉ muốn làm người chết để nói đến từng những đời sống rải rác ở đây, ở đó, từng những cuộc đời chiêm bao ! Tôi làm nên một bài thơ chia ly để thấy lòng mình đơn chiếc... Tôi vẽ phác bóng một rừng người qua mắt để trông, nhìn vài cảnh tượng hay hay... Tôi sống trước để mà cảm trước, tôi chết từ khi đang sống để hiểu thêm ý nghĩa đời này.

Bạn chưa biết tôi đây nhỉ ? Bạn đã gần gụi tôi đâu ! Bây giờ bạn đã thấy gần tôi chưa ?

Lòng tôi để cho lòng người tự do giao

kết. Chỉ có hiểu nhau hay không, thế thôi!

Đừng ai nghĩ ngợi chi nhiều. Ở nơi khác, người bạn không gặp tôi sẽ gặp những lòng khác lúc nào cũng sẵn sàng mở ra những trời non nước đâu đâu cho bạn đến mà say. Tôi không giữ lại những bước qua đường gặp bóng tôi sầu bên cửa mà lại thờ ơ.

Ta không hiểu nhau. Thì ta xa nhau là hết. Tôi vui mừng thực thà khi thấy biết bao nhiêu lòng người xa cách tôi như từng nấm mộ. Nhưng tôi sẽ khóc vì thấy một người giống tôi.

Nào những ai kia thân thiết cùng tôi cho tôi thân thiết?

— Bạn ơi! Nào đâu người bạn rộng lượng muốn có linh-hồn kết giao cùng với linh hồn Hoài Điệp?

HOÀI ĐIỆP

SẮP CÓ BÁN

Noël Noël

Trong khi lắng tai kính cẩn hứng từng tiếng chuông tự giáo đường cao tít đổ xuống hay tự xa vọng lại các bạn hãy đón xem

« CHẾT »
CỦA
KHÔI

Một ngòi bút lần đầu tiên thử đưa tay thăm dò sự chết.

Chắc chắn bạn đọc sẽ bằng lòng.

Vì lối văn mới.

Vì cách phân tách những điểm tối tăm nhất của tâm hồn loài người.

CHẾT
CỦA
KHÔI

« Một tâm hồn chứa đầy nhời tha thiết »
« Một tâm hồn quạnh hiu hơn nhiều tâm hồn »
« quạnh hiu thường sống trong đêm dày và »
« luôn luôn khao khát một tia nắng ấm »

Nhà xuất bản TÂN - VIỆT
MỸ THO — HANOI

MÙA GẶT MỚI — MÙA GẶT MỚI — MÙA GẶT MỚI

Hãy mua ngay kẻo hết :

«MÙA GẶT MỚI»

SỐ 1

Dày 162 trang, khổ lớn, in tuyệt đẹp, giá 0p.75
Một tập sách quý lần đầu tiên có ở xứ ta
VỚI NHỮNG BÀI :

Đôi tri kỷ gượng *tiểu thuyết của* **Nguyễn-Tuân**
Một thế hệ nhà văn mới *của* **Trương-Tửu**
Ái tình hay vị kỷ *của* **Phạm-ngọc-Khôi**
Trước trang giấy trắng *của* **Như-Phong**
Lại sống *truyện ngắn của* **Nguyễn-đình-Lạp**
Đọc « Phê bình Nho giáo » do Ngô-tất-Tố *của* **Sơn-Lai**

Lúa đã vàng
Bóng tối và gió
Ngày xưa của không
bao giờ nữa
} *tùy bút của* **Khôi** (trong văn đoàn Tố Như)

THƠ của { **Đinh-Hùng** **Nguyễn-đức-Chính**
Hồ-Dzếnh **Phạm-Hầu** **Đông-Tùng**

NHÀ XUẤT BẢN TÂN VIỆT

Mytho-Cochinchine — **Hanoi — Tonkin**
63 Avenue Desvaux THƯ TỪ MUA SÁCH *49 Rue du Takou*
xin gửi về :

LÊ - VĂN - VĂNG
49 — Rue du Takou -- HANOI

MÙA GẶT MỚI — MÙA GẶT MỚI — MÙA GẶT MỚI

TRONG DỊP TẾT

TÂN - VIỆT

sẽ trình bày 2 quyển sách rất có giá trị :

1·) MÙA GẶT MỚI SỐ TẾT

Một tập sách đặc sắc nhất từ xưa đến nay.

Do các ngòi bút :

Nguyễn Tuân — Trương Tửu — Lê văn Trương
Phạm ngọc Khôi — Nguyễn khắc Mẫn — Như Phong
Nguyễn đình Lạp — Chế lan Viên — Đinh Hùng
Nguyễn Bính — Hồ Dzếnh — Nguyễn đức Chính
Phạm Hầu — Hoài Điệp — Phiêu Linh — Khôi
Thái-kim-Điên

2· 34 NHẤT DAO

tức là vụ án CÚC và TRƯỜNG

Tâm lý tiểu thuyết cuả Phạm ngọc Khôi

viết theo thời sự :

34 NHẤT DAO không phải là một con số nhất định để kết liễu một mạng người, nhưng nó là một con số có cái nghĩa « vô cùng tận » để gửi cho tất cả đàn ông bội bạc ở trên đời.

Nhà xuất bản TÂN-VIỆT

Thư từ mua sách xin

Mytho - Cochinchine *gửi về :* Hanoi — Tonkin
63 — Avenue Desvaux *49 — Rue du Takou*

Lê-văn-Vãng

49 — Rue du Takou — HANOI

ĐÃ CÓ BÁN :

TRIẾT-LÝ ÁI-TÌNH

tiểu thuyết

của **Vũ-trọng-Can**

Một thú vị chua cay, một tấn kịch đau đớn của một người đi tìm ái-tình.

Ngót 100 trang giá 0$30

Đang in :

NHỮNG TRUYỆN KỲ QUÁI

của **Hoffmam**

dịch-giả : **Vũ Ngọc-Phan**

MINH-PHƯƠNG xuất-bản

15A Cité Văn-Tân — Hanoi

SÁCH NÀY IN TẠI
NHÀ IN THỤY-KÝ 98
PHỐ HÀNG GAI HANOI
XONG NGÀY 10
DÉCEMBRE 1940,
NGOÀI NHỮNG CUỐN
THƯỜNG, CÓ IN THÊM
20 CUỐN GIẤY
BOUFFANT, GIÁ 2$00
1 CUỐN VÀ 10 CUỐN
VERGÉ KHÔNG BÁN.

TÂN-VIỆT

MYTHO 63 DESVAUX
HANOI 49 TAKOU

ĐÃ XUẤT BẢN

II **PHÙ DUNG VÀ NHAN SẮC**
của LÃNG-TỬ

III **DỠ CHỒNG BÁO CŨ**
tập sách cuối năm

IV **MỘT CỖ ĐÔI BA TRÒNG**
của TRƯƠNG-TỬU

V **NHẤT ĐỊNH**
của NGUYỄN-KHẮC-MẪN

VI **MỘT GIẤC MƠ GHÊ GỚM**
của TRỌNG-MIÊN

VII **CÁT BỤI**
của THIẾT-CAN

VIII **NHỮNG ĐÊM SẦU CỦA LINH HỒN**
của PHIÊU-LINH

IX **ĐÁM MA TÔI**
của HOÀI-ĐIỆP

SẮP CÓ BÁN

CHẾT của KHÔI
(Trong văn đoàn Tố-Như)

GIÁ **0$40**